

לד-ב **בערב שבת בשנה השביעית**, שאינו צריך לעשר בה מעשר, (1) **ואומר**, כדי להזמין: **מכאן אני אוכל למחר!**

וטעמו של דבר שמועיל זימון שכזה, על אף שאינו מזמין גרוגרות מסוימות, משום ד"יש ברירה". שאנו אומרים, יתברר הדבר למפרע, שאותן גרוגרות שיקח ויאכל בשבת, מתחלה היו עומדים לאכילה, ואותן הוא זימן. (2)

וחכמים אומרים: אין זימונו זימון עד שירשום בסימן, ויבדיל גרוגרות מסוימות, ויאמר: **מכאן ועד כאן** [כפי שרשם] אני נוטל למחר. ואותן בלבד יקח, כי סוברים חכמים ש"אין ברירה". (3)

גמרא:

א. פירות שעדיין לא נגמרה מלאכתן, כגון תבואה שעדיין לא נתמרחה בכרי, או תאנים העומדות לייבש, אינם טבל, ומותר לאכול מהן אכילת ארעי.

ב. ואסרום חכמים באכילת קבע, אך עדיין מותרים הם באכילת עראי, עד שיראו פני הבית או החצר.

ג. משנכנסו דרך הפתח לבית או לחצר – הוקבעו להאסר באיסור טבל מן התורה, ונאסרו אז אף באכילת עראי. (4)

ד. בנוסף ל"ראיית הבית" הקובעת את הפירות באיסור טבל מן התורה, יש ששה דברים נוספים הקובעים את הפירות לטבל מדרבנן.

אחד מששת הדברים הקובעים לטבל מדרבנן היא השבת.

שהיות ואכילת שבת "אכילת קבע" היא נחשבת, ודבר זה נלמד מן הפסוק "וקראת לשבת עונג", כפי שיתבאר בגמרא, הרי אפילו רק חשב על הפירות להכינם לאכילת שבת, הרי הם נקבעים לטבל ולחיוב מעשר.

[ובהמשך הסוגיא יתבאר שאף הפרשת תרומה מהפירות קובעת לענין שאר ההפרשות, וכן טבילת המאכל במלח, או שעשה בו מקח, כל אלו קובעים למעשר].

ולפיכך: אפילו לא ראו הפירות את פני הבית, אלא שהכינם לאכילת שבת [או הפריש מהם תרומה או טבל אותם במלח,

דסתם מוקצה לא מעושר הוא, דגרוגרות וצמוקים הן סתם מוקצה, ואין רגילין לעשר קודם גמר מלאכה.

3. הבית יוסף בסימן תקיח תמה על הרמב"ם שפסק כחכמים, שהרי קיימא לן שבדינים שהם מדרבנן יש ברירה, ואין צריך לרשום, וראה מגן אברהם סימן תצח.

4. מרן ר"ז הלוי בהלכות מעשר ביאר בדעת הרמב"ם דבר מאד מחדש, שענין גמר מלאכה

במשנתנו צריך להיות סמוך לדבריו שבמשנה הקודמת, אחר דברי חכמים שחלקו עליו.

1. נפקא לן במכילתא, מדכתיב גבי שביעית "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה". מה חיה אוכלת שלא במעושר אף אדם אוכל בפירות השנה השביעית שלא במעושר, רש"י בגמרא.

2. כתב רש"י: והוא הדין בפירות מעושרים ובשאר שני שבוע. אלא אורחא דמילתא נקט,

בשבת אין יכולים לעשר, לא יאכלו מהם אפילו אכילת עראי אלא אם כן עשרו מהם, ואף שלא ראו פני הבית, ואף שלא נאכלו בשבת.

שהיות והוטמנו הפירות הללו לאכילת שבת, שהיא חשובה אכילת קבע, הם נקבעו לגמרי למעשר, ואין אוכלים גם בימות החול אפילו אכילת עראי!

הרי למדנו שהשבת קובעת למעשר.⁽⁶⁾

ותנן נמי במסכת מעשרות: אף על גב שהבית והחצר קובעים למעשר, אין זה אלא לאחר גמר מלאכה.

ולכן, המעביר, השוטח,⁽⁷⁾ תאנים בחצרו כדי לקצות אותן [ליבשן כדי לעשות מהן קציעות], הרי אף שנכנסו כבר דרך פתח החצר [שהיא הקובעת למעשר], בכל זאת בנינו ובני ביתו⁽⁸⁾ אוכלין מחן אכילת עראי, ופטורים מן המעשר.

או עשה בהם מקח] – הרי הם אסורים באכילה עד שיפירש מהם תרומות ומעשרות.

ה. סוגייתנו דנה האם השבת מועלת לקבוע ולאסור באכילת עראי אפילו קודם שנגמרה מלאכתו, או רק משנגמרה מלאכתו [ובהמשך הסוגיא יתבאר דין שאר הדברים הקובעים, אם קובעים הם קודם שנגמרה מלאכתו].

תנן התם במסכת מעשרות ששבת היא אחד מהדברים הקובעים למעשר:

תינוקות שטמנו בשדה או בגינה תאנים שנגמרה מלאכתן אך לא הוקבעו עדיין למעשר לפי שלא הוכנסו לבית או לחצר, וטמנום התינוקות לתאנים מערב שבת כדי לאוכלם בשבת, ושכחו, ולא עשרו מהם, ולא אכלו מהם בשבת לפי שנקבעו למעשר.⁽⁵⁾ הרי –

למוצאי שבת, כשבאין לאכול מהם [שהרי

טוב כשבת לענין זה ואף אנו כתבנוהו כן בפרק ראשון.

והצל"ח כתב, שיום טוב אינו קובע, כי לא מצינו "עונג" ביום טוב אלא רק מצות שמחה, שהיא בשלמים, והם אינם חייבים בתרומה ומעשר.

7. ראה רש"ש שכתב לפרש שלא פירש רש"י כפשוטו, שהעבירים בחצירו, משום דאם "העביר" בחצר שלא על דעת להניחם שם, אין חצר קובעת. ולמד כן מדברי רבי נתן לקמן לה א, הובאו דבריו בהערה שם, וראה שם.

8. כתבו התוספות בשם הירושלמי, דוקא בניו

וקביעות למעשר על ידי ראיית פני הבית הם שני ענינים נפרדים. גמר המלאכה כבר מחייב את הפירות במצות מעשר, אך אין עליהם שם טבל כתוצאה מהמצוה עד שיקבעו כטבל. וראיית פני הבית היא הקובעת את הפירות ל"טבל" האסור באכילה, ראה שם.

5. כתבו התוספות והמאירי: דוקא בתינוקות אין מחשבתם לאכול בשבת מועילה כל כך וצריכים מעשה של הטמנה, אבל הגדולים אין צריכים מעשה, ובמחשבה בעלמא לאוכלם בשבת נקבעו למעשר.

6. כתב המאירי: ולקצת גאונים ראיתי שהיום

כי הואיל ופירות אלו עדיין לא נגמרה מלאכתן, אין "ראיית פתח ההחצר" קובעת אותם למעשר.

הרי למדנו שאין קביעות החצר מועלת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.⁽⁹⁾

ובעא מיניה רבא מרב נחמן: שבת — מהו שתקבע את ה"מוקצה", למעשר?

והיינו, בדבר שעדיין לא נגמרה מלאכתו, כקביעות העומדות לייבוש, והגיעה השבת?⁽¹⁰⁾

וצדדי הספק הם:

מי אמרינן: כיון דכתיב "וקראת לשבת עונג", ונקראת אכילת השבת "עונג", שאין בה עוד שם עראי אלא שם קבע, אם כן קבעה השבת למעשר, ואפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

או דלמא: רק בדבר שנגמרה מלאכתו קבעה השבת למעשר, אבל בדבר שלא נגמרה מלאכתו — לא קבעה!

אמר ליה רב נחמן לרבא: שבת קובעת למעשר בין בדבר שנגמרה מלאכתו בין בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אמר ליה רבא לרב נחמן: ואימא: שבת קובעת למעשר דומיא דקביעות החצר — מה חצר אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, אף שבת לא תקבע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו?!

אמר ליה רב נחמן לרבא: לימוד ערוך הוא [קבלה היא] בירינו, שהשבת קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו בין בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן: אף אנן נמי תנינא כן במשנתנו:

שהרי שנינו: ועוד אמר רבי אליעזר: עומד אדם על המוקצה [שהוא דבר שסתמו לא נגמרה עדיין מלאכתו] ערב שבת בשנה השביעית, ואומר: מכאן אני נוטל למחר.

הרי משמע: טעמא דשנה זו שביעית היתה, ולכן יתכן בה שיהיו מותרים באכילה בלי מעשר, כיון דהמוקצה בשביעית — לאו בר עשורי הוא.

הא בשאר שני שבוע שהפירות חייבים בהם במעשר, הכי נמי דאסור לאוכלם עד שיעשרום.⁽¹¹⁾

ובני ביתו, אבל הוא עצמו לא, ומשום "דבאכילתו אקבעיהו, ודעתו להניחם כך ולא לייבשן". מהר"ם שיף. וראה מסורת הש"ס.

9. אף שבמשנה זו סתם רבי שאין החצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, וכן נוקטת סוגייתנו, וכן אמר רבי יוחנן בהמשך הסוגיא, מכל מקום במחלוקת תנאים היא שנויה, וכמבואר בגמרא לה ב.

ונחלקו הראשונים, האם ראיית פני החצר קודם שנגמרה מלאכתו, לדעת הסובר שאינה

קובעת עכשיו, אם על כל פנים היא מועילה לקבוע את הפירות למעשר לאחר מכן, כשתיגמר מלאכתן, או שאינה מועילה אף לכשתיגמר מלאכתן. ראה מאירי כאן.

10. כתב רש"י על "דבר שלא נגמרה מלאכתו", אין זה אלא פירוש ל"מוקצה", והכניסוהו בספרים.

11. רש"י הוסיף כאן: הא בשאר שני שביעית לא קבע למעשר בלא ראיית פני הבית, ואפילו

ולפיכך לא משכחת לה היתר בפירות שלא נתעשרו אלא אם כן היתה השנה שנת שביעית.

ותמהינן: **אי הכי**, שטעם איסור הפירות בשאר שני שבוע הוא משום דיבורו, שעשה את אכילתו לאכילת קבע —

מאי אריא שהתנא משמיענו חידוש דין זה בשבת, והרי **אפילו בחול נמי** היה יכול להשמיענו שדיבורו קובע לעצמו את אכילתו כאכילת קבע?!

והיה לו לתנא, להשמיענו חידוש זה ביום חול, ובמקומו בסדר זרעים. ואילו את עיקר חידוש רבי אליעזר במשנתנו בדין הזמנה, לא היה צריך התנא להשמיענו בפירות הטעונים מעשר ובאופן שהיה שביעית, אלא בגזלות, וכעין שנחלקו בית שמאי ובית הלל בדין הכנה בגזלות בדין ברירה, לעיל י

ועל כרחק **מאי טעמא** אין יכול לאוכלם בשאר שני שבוע אכילת עראי, למרות שלא נגמרה מלאכתן האם **לאו משום דשבת קבעה!**

הרי למדת שהשבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ודחינן: **לא**, אין להוכיח מכאן שהשבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אלא **שאני התם** במשנתנו, שאין יכול לאכול את הפירות אכילת עראי בשאר שני השבוע, מטעם אחר, **שכיון דאמר: מכאן אני "אוכל" למחר וקראו "אכילה"** — **קבע ליה עילויה**, חשובה היא בעיניו כל אכילתו מהפירות הללו כאכילת קבע, ולכן אסור לאוכלה אפילו שלא נגמרה מלאכתו. ואין השבת "קובעת" את הפירות למעשר, אלא הוא עצמו קבע את אכילת הפירות הללו לעצמו כאכילת קבע. (12)

שהתנא רוצה להשמיענו שבשאר שני שבוע אסור, ולהשמיענו דרך אגב שהשבת קובעת. וזה הטעם שבדחיית הגמרא שאמירתו קובעת ולא השבת, מקשה הגמרא: אם כן למה השמיענו התנא דין זה במסכת ביצה ולא בסדר זרעים, וכדפירש רש"י שם. הרי משמע שפשיטא לגמרא שהתנא בא להשמיענו את עיקר דין הקביעות.

12. המאירי הוסיף: כלומר: שהזכיר שם "אכילה", ולא הספיק לו במחשבה או במעשה המוכיח.

ורבינו חננאל פירש: דאמירתו קבעתו, דגלי דעתיה דגמרה בהכי כמה שהיא עכשיו גמר מלאכתו.

בבית אינו נקבע אלא בכניסתו דרך שערים, וזה כשנכנס לא נקבע, דהא לא נגמרה מלאכתו, ואמר לעיל דאין חצר קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

ולפי דברי רש"י במשנה, שפירש הטעם שדיבר התנא בשביעית ולא בפירות מעושרין, משום דמסתמא אינם מעושרים כיון שלא נגמרה מלאכתן - פירוש ראיית הגמרא הוא: אילו היו הפירות מותרים באכילת עראי, שוב לא היה צריך התנא להעמיד דינו בשביעית, אלא בשאר שני שבוע ובאכילת עראי.

אלא שהיה מקום לפרש באופן אחר [ויש מי שפירש כן בדעת התוספות בתירוץ הגמרא] שעיקר מה שהוצרך התנא לומר ששביעית היתה ולא בפירות מעושרים, אינו מהטעם שכתב רש"י במשנה כי מסתמא לא נתעשרו, אלא משום

א. (13)

והלא מותרו — חוזר! הרי אפילו אם היה נוטל הרבה מן הטבל ונותן לפניו, שנראה כמכוין לאכילת קבע, אין הוא חייב עדיין במעשר! היות ושמעינן ליה לרבי אליעזר דאמר: כל היכא ד"מותרו" חוזר למקומו [כל שיכול הוא להחזיר את מה שישאר בידו לאחר אכילתו למקום שנטלו משם] — לא קבע בנטילתו, לפי שאין הטבל נקבע במעשר בכזאת נטילה שיכול להחזירה למקום שנטלו ממנה.

וכל שכן בדיבור בלבד, שאומר שיטול ואינו נוטל אלא משאיר במקום, שאינו נקבע [רש"י ומאירי]!?

וכמו דתנן במסכת מעשרות [ד ג]:

הנוטל זיתים של טבל מן המעטן [כלי גדול שצוברין בו את הזיתים קודם סחיטתם בבית הבד, כדי שיתחממו ויתבשל שמגן בתוכן, ויהיה נוח לסוחטם].

הרי זה טובל את הזיתים "אחת אחת" במלח, ואוכל מיד, ואין צריך לעשר.

ואף שהמלח האוכל הוא אחד מן הדברים הקובעים למעשר, כאן הואיל ואוכלן אחת אחת מיד — לא הוקבעו.

ואם טבל במלח ונתן לפניו עשרה זיתים, הרי זה חייב במעשר, לפי שהמלח קובען.

ומשנינן: הא קא משמע לן תנא דמשנתנו, וחדש חידוש גדול בכך ששנה את המחלוקת של רבי אליעזר וחכמים בפירות שכאלו ולא בגוזלות, דטבל — מוכן הוא אצל שבת!

לפי, שאם עבר אדם על איסור הפרשת תרומות ומעשרות בשבת, ותקנו לטבל על ידי שהפריש ממנו מעשר — הרי הוא מתוקן.

והשמיענו התנא, שאם עבר אדם על איסור חכמים והגביה מהם תרומות ומעשרות בשבת, הפירות מותרים, ואינם מוקצה עתה, על אף שבין השמשות היו אסורים מחמת איסור טבל, והורו להו אז "מוקצה מחמת איסור", ולא אמרינן "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולא יומא", אלא נחשבים הם "מוכנים" כבר מערב שבת לאכילה, על הצד שיתקנום בשבת [אפילו שתיקון זה תלוי בעבירה על איסור דרבנן].

וטעמו של דבר, היות שאוכל מצד עצמו הוא דבר המוכן לאכילה, ורק אם חל עליו איסור מן התורה הוא מבטל את "מוכנותו", אך לא איסור הגבהת תרומות ומעשרות בשבת, שאינו אלא מדרבנן. (14)

לח-א אך עדיין יש לתמוה: האיך תאמר שהקביעות על ידי הדיבור היא?

14. ברש"י הוסיף לבאר, האיך משתמע מלשון התנא שבשאר שני שבוע הפירות אסורים רק משום איסור טבל העכשווי, ולא משום שטבל היה בין השמשות ומוקצה מחמת איסור הוא. וכתב: אילו היה הדין שבשאר שני שבוע הרי

13. התוספות חלקו על פירושו של רש"י, ומשום שבבעלי חיים לא נחלקו רבי אליעזר וחכמים, דמוקצה דבעלי חיים חמיר טפי, וכמו שהוכיחו. ולכן פירושו, שהיה לו לתנא להשמיענו דינו בפירות מעושרים.